

11.

Educar en competències per al diàleg interreligiós i intercultural per afrontar el radicalisme i la intolerància religioses

Vilà, Ruth
Aneas, Assumpta
Freixa, Montse

Sabariego, Marta
Rubio, M. José

(GREDI, Grup de Recerca en Educació Intercultural)
(GREDI, Grup de Recerca en Educació Intercultural)
(TRALS, Grup de Recerca sobre Transicions
Acadèmiques i Laborals)
(GREDI, Grup de Recerca en Educació Intercultural)
(GREAV, Grup de Recerca en Ensenyament
i Aprenentatge Virtual)

Resum

La diversitat religiosa i l'auge del radicalisme violent, especialment dels joves nascuts i socialitzats en països europeus, es troben actualment en el centre del debat social i polític afectant la cohesió de la societat en enfortir-se els prejudicis i la desconfiança entre diverses creences, així com les actituds d'intolerància religiosa, en particular la islamofòbia. Aquesta situació, també present en el nostre país, exigeix una nova cultura pública. En aquest sentit, el diàleg interreligiós i intercultural pot ser una eina fonamental per prevenir processos de radicalització i intolerància religioses. La manca de competències per afrontar els reptes d'aquest diàleg intercultural i interreligiós esdevé un dels principals reptes que ha d'afrontar l'educació 2018-2020.

Paraules clau

Diàleg interreligiós, diàleg intercultural, radicalisme, intolerància religiosa.

Per què és un repte?

La diversitat cultural i religiosa és un patrimoni que cal preservar. No obstant, la gestió de la presència de la religió a l'espai públic, tal com ja va definir Kettel, segueix sent un repte: "the debate over the role of religion in the public sphere looks set to be one of the defining themes of the 21st century" (Kettel, 2009: 1). Aquest context no només afecta la integració de persones immigrades o refugiades sinó la pròpia cohesió de la societat, en enfortir-se els prejudicis i la desconfiança entre diverses creences. Per tant, la presència de religions diverses exigeix una nova cultura pública que respecti el fet religiós, on el diàleg interreligiós i intercultural hi sigui present. En aquest entorn, els i les joves són especialment vulnerables, tant pels processos de radicalització religiosa com per la manca de competències per afrontar els reptes d'aquest diàleg intercultural i interreligiós, així com superar els riscos de la radicalització, xenofòbia, i altres processos de discriminació per raons religioses i espirituals

Quines són les tendències actuals?

Els conceptes sobre la religió desperten discussió i controvèrsia, generant emocions i sentiments d'alta intensitat (Brie, 2011). La relació entre religió i cultura ha estat àmpliament discutida des de l'antropologia, la sociologia i la filosofia. Morgan i Sandage (2016) consideren que les diferents cultures fan que les religions siguin les maneres diferents d'expressar la vivència transcendent. L'Associació Americana de Psicologia (APA) inclou explícitament la religió a la seva definició de cultura, entenent les religions com un fenomen cultural, configurades pel mitjà de producció d'on han sorgit.

L'auge dels processos de radicalització en l'actual dinàmica de globalització fa que sigui necessari reavaluar l'ajust de la religió a l'espai públic, caracteritzat per la secularització, de forma no-violenta. L'anomenat "radicalisme violent" o "extremisme violent" (Kundnani, 2015) és una preocupació de la societat europea actual, especialment la participació de joves "radicalitzats", nascuts i socialitzats en països europeus, en els actes comesos en nom de l'Estat Islàmic, així com en els atacs terroristes altament visibles de naturalesa política. Alhora, i paral·lelament a aquests fenòmens, es constata com la pràctica i els discursos racistes i d'intolerància religiosa, especialment islamòfobs, també augmenten. De fet, s'ha assenyalat com aquestes dues tendències es reforcen mútuament, conflueixen i afecten especialment el jovent.

La "radicalització violenta" és un procés social profundament complex que s'ha d'entendre en el marc de l'entorn social (de la Corte, 2016). Des de l'any 2005 es prioritza la seva prevenció mitjançant el "Pla per combatre la radicalització i el reclutament terrorista" (Consell d'Europa, 2005). L'expressió de radicalització violenta resumeix un procés de socialització que pot conduir gradualment a la violència, principalment terrorista. Les dinàmiques de radicalització depenen de factors contextuals i de variables estructurals que poden desencadenar-les amb variacions notables respecte a les motivacions de cada cas. La ideologia és també un factor important en legitimar la violència per promoure el canvi social, polític o religiós. Pel desenvolupament, consum i difusió del fet ideològic entre els joves, les xarxes socials virtuals tenen un paper molt rellevant. S'ha conceptualitzat com a "radicalització online" (De la Corte, 2016), pel seu paper progressiu com a via per familiaritzar-se amb ideologies i narratives gihadistes, consignes extremistes, reclutament de nous membres terroristes, etc. Finalment, seria un error identificar el "radicalisme violent" únicament amb aquell que pren l'islam com a pretext i cal preveure també moviments de caràcter polític radical i/o violent que fomenten l'odi religiós o antisemita.

Pel que fa a les actituds d'intolerància religiosa, actualment la islamofòbia ha pres gran protagonisme sent l'educació un dels àmbits on s'assenyalen més discriminacions envers l'alumnat musulmà. A diversos països europeus els joves són objecte d'atenció especial de programes de detecció de la radicalització (PREVENT a UK o el PRODERAI a Catalunya). Segons Bonet (2011) i Kundnani (2009) aquestes intervencions poden tenir efectes contraproductius en la mesura que poden estigmatitzar el jovent musulmà i alienar-los d'institucions que, per contra, haurien de contribuir a la seva integració social i a la construcció d'una identitat que faci compatible les seves creences religioses amb els valors democràtics de les societats europees.

El diàleg interreligiós i intercultural (DII) pot ser una eina fonamental per prevenir processos de radicalització i intolerància religioses. El llibre blanc sobre el diàleg intercultural de la Unió Europea (Decisió núm. 1983/2006/CE del Parlament Europeu i del Consell del 18 de desembre de 2006), defineix el diàleg com un procés que implica l'intercanvi respectuós i obert de punts de vista entre individus i grups amb llegats culturals, religiosos i lingüístics diferents, sobre la base de la mútua entesa i respecte. Els principis del DII s'orienten a desenvolupar la capacitat d'escolta, respectar la diversitat de creences, identificar l'experiència religiosa comuna, l'obertura a la diferència, i la prioritat de l'ètica sobre la dogmàtica, donant prioritat als drets humans i la democràcia i aportant solucions amb una ciutadania crítica i participativa (Torradejot, 2012).

Quins haurien de ser els compromisos?

La implicació de les institucions educatives és una necessitat més que reconeguda en tots els plans de contraradicalització europea (De la Corte, 2016). Plans educatius que contemplin la prevenció d'actituds de rebuig a les minories culturals i religioses, prevenir prejudicis i comportaments xenòfobs, minimitzant la segregació cultural i religiosa dels propis centres educatius.

Conèixer la diversitat i la profunditat de les tradicions religioses i de saviesa permet l'enriquiment personal i el coneixement mutu, la convivència i el respecte, i la prevenció d'actituds integristes. Caldria oferir una formació bàsica en diversitat religiosa i conviccions no-religioses incloent les visions atees, agnòstiques o indiferents. El desenvolupament de competències cognitives lligades a la consciència de la diversitat cultural i religiosa pot ser un inici de superació d'aquestes tendències discriminatòries. També és necessari eines per a la pau i una educació intercultural amb una sòlida càrrega pedagògica en l'àmbit de l'educació ètica i en valors des de l'hospitalitat i el reconeixement fins a la sol·licitud i la ineludible solidaritat responsable amb qualsevol altre. El desequilibri present entre homes i dones en la majoria de les tradicions religioses s'ha de treballar promovent la dignificació, la igualtat i la justícia de gènere en les diverses tradicions religioses i espirituals i en les iniciatives interreligioses. Segons Santiago i Corpas (2012) el gran repte és no deixar-se manipular per les dinàmiques del poder patriarcal i obrir-se camí cap a la solidaritat. Davant dels missatges de radicalització als quals els i les joves estan sotmesos des de les xarxes socials virtuals especialment, correspon el desenvolupament de competències crítiques, fent-los conscients dels mateixos (Comissió Europea, 2016) i capacitant-los per qüestionar certs discursos (Kessels, 2010) amb una lògica de contraargumentació (De la Corte, 2016). Actualment és necessària una nova sensibilitat interreligiosa i el desplegament d'una dimensió humana intrínseca, que és la dimensió espiritual, inherent a tota persona humana, resultat de la vivència de la diversitat religiosa com una possibilitat d'enriquiment mutu i de consciència renovada i profunda.

Referències bibliogràfiques

- Bonet, S.W. (2011) "Educating Muslim American Youth in a Post-9/11 Era: A Critical Review of Policy and Practica", *The High School Journal*. Vol. 95, núm. 1, pàgines 46-55.
- Brie, M. (2011) *Ethnicity, Religion and Intercultural Dialogue in the European Border Space* (MPRA núm. 44087).
- Comisión Europea (2016) *Radicalisation Awareness Network Collection. Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism: Approaches and Practices*. Brussel·les.
- Consell d'Europa (2005) *Estrategia de la Unión Europea para combatir la Radicalización y el Reclutamiento Terrorista*. Brussel·les, 14347/05 JAI, 24 de novembre de 2005.
- De la Corte, L. (2016) "¿Qué pueden hacer los Estados Europeos para frenar la radicalización yihadista?", *Cuadernos de estrategia*. Vol. 180, pàgines 125-166.
- Kessels, E. (ed.) (2010) *Countering Violent Extremist Narratives*. National Coordinator for Counterterrorism (NCTb). Disponible a: <https://www.clingendael.nl/sites/default/files/Countering-violent-extremist-narratives.pdf>.

- Kettell, S. (2009) "On the public discourse of religion: An analysis of Christianity in the United Kingdom", *Politics and Religion*. Vol. 2, pàgines 420-443.
- Kundnani, A. (2015) *A Decade Lost: Rethinking Radicalisation and Extremism*. Londres: Claystone.
- Santiago, M.; Corpas, C. (2012) "Bases para el desarrollo de buenas prácticas de educación para la convivencia en la diversidad cultural y religiosa", a J.L. Álvarez y M.A. Essomba (coords.) *Dioses en las aulas. Educación y diálogo interreligioso*. Barcelona: Graó.
- Torradeñot, F. (coord.) (2012) *Catalunya i el diàleg interreligiós. Aportacions innovadores al diàleg interreligiós des dels valors de les nacions unides*. Barcelona: Associació UNESCO per al diàleg interreligiós.